

Larysa Yolkina. Model of national space in the novel «1709» by Leonid Poltava.

Introduction. This article describes chronotopical and naciocentric dominants in the novel «1709» by Leonid Poltava.

Purpose. There are such categories enlightened for complete object achievement as chronotopos, interior, national space, the categorization of own and alien, social factors etc.

Results. Characters' national and social self-identification is represented as an important factor of formation of the artistic text. The features of coexistence of two historically formed social groups – farmers and Cossacks – inside Ukrainian nation are analyzed. Change of the farmer's psychotype under the influence of historical circumstances are considered.

It is paid much attention to the question of the functioning of historical and artistic truth in the novel. An important place in this analysis belongs to revealing the specifics of the formation of the image of Ivan Mazepa and his entourage. A purpose and features of using in the novel texts of historical documents, their role in creating illusions of the realistic drawing in spite of domination of neoromantic elements are analyzed too.

Originality. The categorization of own and alien in the novel is realized on different levels. The categorization of own and alien is equal to the positions of «patriot» – «traitor» within one national group; as a variant of the categorization of own and alien (different) (Ukrainians and Swedes) and own – alien (enemy) (Ukrainians and Russians) are fixed in different national groups. This categorization is also represented on chronotopical and individual levels (own and alien space, individual space of person).

Keywords: chronotopos, interior, historical novel, national space, historical and artistic truth, categorization of own and alien, naciocentric dominants.

УДК 821.161.2-31.09(71)

Лариса Йолкіна, Людмила Маїталер

ХУДОЖНЯ МОДЕЛЬ СВІТУ В ПОВІСТІ ЛЕОНІДА ПОЛТАВИ «ЧИ ЗІЙДЕ ЗАВТРА СОНЦЕ»

У статті досліджується специфіка моделювання образу світу майбутнього у фантастичній-пригодницькій повісті Леоніда Полтави «Чи зійде завтра сонце», де гармонійно сплелися космополітизм і націоналізм, утворивши унікальну систему глобалізованого суспільства, що в основі своїй містить національні цінності.

Ключові слова: хронотоп, художнє моделювання світу, фантастично-пригодницька повість, національний простір.

Знаний у діаспорі і як митець високо оцінений такими знавцями красного письменства, як Д. Бучинський, Ю. Григорієв, С. Гординський, Ю. Клен, І. Кошелівець, І. Левадний, Л. Мосендз, та ін., Леонід Полтава маловідомий у читацькому середовищі на рідній землі. Хоча вже вийшли друком його дитячі твори та більші за обсягом і значимістю тексти. Серед писань митця є як високохудожні зразки («Енеїда модерна...», «1709»), так і зразки масової літератури, які виконують естетичну, пізнавальну, виховну, націєформуючу та націєзберігаючу функції, оскільки здебільшого призначені формувати молоде покоління українців. До таких текстів належить і його фантастично-пригодницька повість «Чи зійде завтра сонце». Оскільки це малодосліджений твір, що має досить оригінальну жанрову структуру, його аналіз актуальний, особливо зважаючи на своєрідні передбачення митця, що реалізуються у світі впродовж останніх десятиліть.

Метою роботи став аналіз моделі світу, запропонованої автором у повісті.

Твір «Чи зійде завтра сонце» вийшла друком у Мюнхені (Німеччина) 1955 року. Ця фантастично-пригодницька повість жанрово виділяється з усієї літературної спадщини письменника, бо в ній ідеться про недалеке для автора майбутнє України (у підзаголовку зазначено «2000-й рік»).

У повісті «автор в обставинах майбутньої самостійної Української держави змальовує так актуальну тепер тему досліджень атомової енергії й викрадення їх таємниці, можна вважати за небуденне явище, яке заслуговує уваги ширших літературних і педагогічних кіл нашого суспільства, як перша смілива спроба у формі пригодницько-фантастичної повісті змалювати майбутній образ України після її визволення та боротьбу, яку доведеться їй провадити, зокрема подолання різних інтриг і диверсій сусідніх, неприязно наставлених держав, що мають територіальні претенсії до України та шпигунськими акціями і спробами викрасти атомові та інші державні таємниці намагатимуться підважити мілітарно-оборонну міць молодій державі», – цілком виражено зазначив у передмові Ю. Григорієв [1, с. 6].

На думку О. Чернобаєва, при вивченні фантастично-пригодницької повісті «Чи зійде завтра сонце» варто звернути увагу на особливості формування жанрової специфіки цього твору під впливом світогляду письменника. Звертаючись до традиції, що склалась у світовій літературі, дослідник цілком логічно стверджує, що саме жанр фантастики дає змогу реалізуватися авторським ідеям щодо моделювання майбутнього. Дійсно, фантастична повість дає змогу побачити світ, сформований відповідно до світогляду митця, тож цей жанр дає вагому інформацію стосовно індивідуальних поглядів письменника на розвиток людства.

У попередніх статтях ми вже зазначали, що «герої, представники як старшого, так і молодого покоління українців на різних континентах, слугують зразком відданості народу, світовій цивілізації. Автор не вдається до широких портретних малюнків, більше уваги він приділяє внутрішньому світу персонажів, їхнім прагненням і бажанням. Саме тому письменник часто вдається до внутрішніх монологів, мотивації дій, самооцінок героїв тощо» [3]. Зокрема, Анатолій, одружуючись з німкеню Едіт у Регензбурзі, постійно контролює себе, запитуючи, чи не став він на шлях зради. Павелко – один із найскравіших персонажів, думки якого підпорядковані логіці націоналізму. Так, ще на початку твору, дізнавшись, що малинова скринька загублена, він зауважує: у ній «річ, яка так потрібна там, в Україні» [7, с. 32]. Потрапивши до Німеччини, Анатолій захоплює всіх своєю грою на фортепіано; зокрема він виконує твори Бортнянського. Хлопця дивує менталітет німкені Едіт; і хоча згодом вона його причаровує, після довгої розлуки з українкою Оксаною не може не почуватися незручно, а після смерті дружини навіть намагається відновити романтичні стосунки з Павелко. Попри те, що життя його в Німеччині було досить легким і щасливим, хлопцеві сняться тривожні сни, він із тугою згадує про рідне місто. І в фіналі, повернувшись на батьківщину, він зазначає: «Гаразд, Оксано, є в мене найдорожче – Україна!» [7, с. 91].

Творчості письменників діаспори притаманний націєцентричний тип мислення, тож творчість ними сприймається як така, що призводить до пізнання та наближення істини національного буття. Митець творить нову національну візію, мета якої посилення руху в напрямі національного та політичного відродження.

Національні візії Леоніда Полтави пов'язані з відтворенням краси українського краю. Присутній у повісті знаковий образ вишневої України. Так її іменують у німецьких газетах, далі такою її бачить Едіт, рухаючись у потязі: «Рідна земля її дружня, широка, рівна, багата земля. Могутні будівлі заводів (де-не-де ще залишки руїн), оселі, високі та білі, оперезані блакитними поясами річок, блискучими стрічками асфальтових доріг, завітчані вишневими садами. Так багато вишень – он чому вона вишнева! Безмежне поле голубіє так, як ген голубіє небо... Потяг пролітав дільницю приміських парків: каштани, ясени, кльомби квітів, водограї...» [7, с. 86-87].

Передбачаючи, що Україна здобуде незалежність, Л. Полтава не обмежується ностальгійними картинками, а творить новий час і простір, саме таким, яким хоче його бачити: на нашій землі є вулиця «Героїв УПА», поруч із пам'ятником Богданові Хмельницькому на Софійській площі – пам'ятник Симонові Петлюрі. І саме там проходять велелюдні віче на честь перемоги українців у двобої з енергетичною катастрофою. Неповторні пейзажі захоплюють самого автора: «Сьогодні море було навдивовижу спокійне зранку. Та як воно змінилося тепер, пообіді! Мов розгнівана людина, воно накидалося на високий крутий берег, било величезними кулаками у скелю; воно неначе військо, що йшло у наступ – когорти, когорти, когорти важких, величних вояків, вишикуваних у лави, замаяних білими накидками шуму. Кожна лава-хвиля йде на вірну смерть: земля непереможна. Але генерал шторм не вміє змінювати наказу. І море лютує!

Дивна чудова картина: розгніване, перекошене море – і спокійне, ніжне сонце. Воно золотом короною горить над залишками хмар. Воно спокійно і ніжно пестить землю, знаючи, що генерал шторм все таки відмовиться від наступу, що немає мабуть і в цілому світі більших друзів, як це море і Україна» [7, с. 122].

Незвичним виглядає і хронотоп твору. Територіально автор охопив чи не весь світ: Україна, Німеччина, Канада, Італія, Кавказька Федерація, Іран, Мексика. Ці країни постають

в авторській інтерпретації як світові суб'єкти, складники єдиного простору (окрім Росії), бо всі кордони відкриті. Широке є національне коло персонажів: українці, німці, росіяни, іранці, індуси, бельгійці тощо. Люди в цьому світі гармонійно співіснують, володіють різними іноземними мовами, а також інтернаціональними, зокрема мовою есперанто. Лише червона Росія, усе та сама імперська, тоталітарна, розкривається в образах шпигунів, убивць, крадіїв чужих ідей, таємних засідань у пізні години під покривом темряви за кремлівськими мурами. І столиці все та сама – червонозоряна.

Унаслідок історичних обставин та різних зовнішніх факторів українське світобачення набуло особливого ставлення до Росії. Розповіді про сусіда – це один з важливих елементів націєцентричних візій, бо вони мають функцію консолідації нації. Паралельно до цього твориться власний ідеальний образ. Так для українців відбувається негативізація образу східного сусіда. Національне відродження супроводжується переосмисленням культурних орієнтирів, в основі яких лежать не стільки раціональні політичні чи економічні бачення, скільки побудова нової моделі світу, у центрі якої має постати власний народ. Картина, змальована Л. Полтавою у повісті, вигадана. Це своєрідний міф, який останнім часом поступово перетворюється на реальність. Е. Сміт саме його називає одним із важливіших механізмів національного відродження: «Дуже важливо те, що серед етнічних атрибутів значення мають не історичні факти, а саме міфи, вигадані теорії. Кордонів між історією і міфом немає, і немає значення, яку частину відведено правді в етнічній історії» [8, с. 31]. Водночас К. Майног зазначає, що націоналізм – це «політичний рух, який залежить від почуття колективної образи на чужоземців. Образа повинна бути спричинена іноземцями» [6, с. 254]. На його думку, «анатомія націоналізму має три ступені. Перший з них – збудження, період, упродовж якого певна нація усвідомлює себе нацією, що страждає від гноблення. Зазвичай це період рішучого відвертання від чужих ідей та всього чужоземного. Це час тривожних пошуків культурної ідентичності... Другий ступінь – боротьба за незалежність і останній – консолідація» [6, с. 255]. Уважається, що не важливо, чи реальним є образ ворога. А в українців він таки реальний. На шляху до побудови незалежної держави необхідно об'єднати народ в єдине ціле. Виводячи формулу нації, Ю. Липа разом із «власним тереном» та «власною місцією», які виникають поперемінно, називає також обов'язковий чинник – «почування нехоті до чужих» [5, с. 19]. М. Бердяєв пов'язував націоналізм не стільки з любов'ю до свого, скільки з ненавистю до чужого. Отже, образ червоної Росії в повісті цілком логічно вписується в модель світу, запропоновану Леонідом Полтавою.

Отже, створюючи нову модель світу у фантастично-пригодницькій повісті «Чи зійде завтра сонце», Леонід Полтава йшов за своїми переконаннями, зокрема, змальовуючи високорозвинене громадянське суспільство, глобалізований світ, у якому не зважаючи на відкриті кордони, нації залишаються цілісними й пропагують добросусідське співіснування. Вагомим чинником формування нового глобалізованого світу є національна самоідентифікація персонажів-українців та їх ставлення до одвічного ворога – Москви, що також зумовлено ідеєю консолідації етносу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорій Ю. Слово про автора // Полтава Л. Чи зійде завтра сонце. Мюнхен, 1955. С. 5-11.
2. Йолкіна Л. До молоді // Леонід Полтава. Чи зійде завтра сонце. Київ : Українська видавнича спілка, 2007. С. 3-12.
3. Йолкіна Л. Націєцентричний характер масової літератури (на матеріалі творчості Леоніда Полтави). Режим доступу: <http://oldrussian.ru/jolkna-l-v-kandidat-filogchnih-nauk-naconalnij-pedagogchnij-unversitet-men-m-pdragomanova-nacocentrichn-i-j-harakter-masovo-literaturi-na-materal-tvorchost-leonda-poltavi.html>
4. Квіт С. Дмитро Донців. Ідеологічний портрет. Київ : Київський університет, 2000. 260 с.
5. Липа Ю. Призначення України. Львів : Просвіта, 1992. 270 с.
6. Майног К. Анатомія націоналізму // Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 2000. С. 580-593.
7. Полтава Л. Чи зійде завтра сонце. Мюнхен : В-во «Дніпрова хвиля», 1955. 160 с.
8. Сміт Е. Національна ідентичність. Київ : Основи, 1994. 224 с.

9. Стефанеску Б. Про «хороші» та «погані» націоналізми // Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 2000. С. 704-723.
10. Чернобаев О. Специфіка реалізації світоглядних позицій Леоніда Полтави у фантастично-пригодницькій повісті «Чи зійде завтра сонце» // Тези. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2015. С. 154-156.
11. Baldick Ch. The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms. Oxford; N. 4., 1990. P. 160.

Larysa Yolkina, Ludmila Mashtaler. Artistic model of the world in the fantastic story «Will the sun rise tomorrow?» by Leonid Poltava.

This article describes specificity of modeling the image of the future world in the fantastic story «Will the sun rise tomorrow?» by Leonid Poltava where cosmopolitanism and nationalism coexist in harmony creating a unique system of globalized society that have national values in its foundation.

The image of the world is represented on the different levels: chronotopos, interior, landscape, images of the cities, national space, linguistic factor, the categorization of own and alien etc.

Topos in the story spans the globe: Ukraine, Russia, France, Iran, England, Germany, Austria, Belgium, USA, Canada, African continent, Mexico. There is a wide national range of characters: Ukrainians, Germans, Russians, Iranians, Hindus, Belgians etc. People in this world coexist in harmony, they know different foreign languages and international languages like Esperanto.

There are also detailed descriptions of Kyiv and other localities of the country, for example a way of perception by foreigners is depicted by the image of Edith who arrived at her husband's Motherland.

An important element of representing the new world is open borders. Characters overpass distance and borders on «flying trains», «rockets» without any obstacles. Even a fugitive, Edith's brother, could arrive from Canada to Germany successfully and but for dangerous radiation he could have reached Ukraine.

The only information space is Radio-World that broadcasts about such global problems like a lack of oil, coal, nuclear energy, etc.

An important factor in formation the new globalized world is Ukrainians' national self-identification and their attitude to an eternal enemy – to Russia. At the same time a human is a supreme value. And the Human's medal is the highest reward in this world.

Keywords: chronotopos, artistic modeling of the world, landscape, interior, fantastic story, national space, language factor, categorization of own and alien.

УДК 82-14 [477 + (470+571) + 497,2] «1960/1980»

Ольга Шарагіна

ХУДОЖНІ ПАРАЛЕЛІ ЕСТЕТИЧНИХ ПОШУКІВ У ПОЕТИЧНОМУ ДОРОБКУ НЕОКЛАСИКІВ ТА «ТИХИХ ЛІРИКІВ»

У статті розглянуто феномен «тихої лірики» в порівняльному контексті двадцятих та шістдесятих-всімдесятих десятиліть ХХ століття. Проаналізовано ідеологічну складову «тихої лірики» та «парнасівської поезії», яка полягала у демонстрації мовчання – внутрішній непогодженості із політичною узурпацією мистецького простору другої половини ХХ століття. Репрезентовано провідні художньо-естетичні доміанти поетичних угруповань, які апелювали до безпосереднього зв'язку людини із природним універсумом, звернення до внутрішнього світу ліричного героя, національної самоідентифікації, історіософського осмислення людського існування в соціумі.

Ключові слова: «тиха лірика», неокласики, мовчання- homo silentio, натурфілософія, історіософія, сонет.

Літературний процес початку шістдесятих гучно увірвався в культурне річище другої половини ХХ століття. З'явилася можливість писати твори, в яких домінантне місце посідали мотиви щасливого людського життя на планеті, прославлявся технічний прогрес. Людина виступала апологетом мирного та вільного існування на землі, ставала ініціатором і учасником колосального індустріального прориву. У поетичній творчості особливої актуальності почали набувати національні мотиви, в яких ідентифікувався сильний та незалежний індивід. Із масового колективного «Ми» проривалося самодостатнє індивідуальне «Я». Попри такий мистецький волюнтаризм, поетам вдавалося співіснувати із тогочасною політичною владою.

Поетична творчість, яка характеризувалася неоднозначністю в художньо-естетичному ракурсі різних стильових напрямків, збагачувалася тематичним різноманіттям, про що у 1981 році у статті «Схожість несхожого» наголошував М. Ільницький: «з одного боку – це варіації мотиву космічного виміру справ людських як наслідок освоєння космосу (поняття «космос» розкривалося у літературі переважно на різні теми), з другого – життя ззовні непримітної людини, в чийй долі відбилися суперечності і парадокси часу» [3, с. 37]. Виникала посилена увага до особистості, а саме до її внутрішнього світу, моральної концептосфери. Пафос цих